

Výsledky archeologického výskumu na Beckovskom hrade

ŠTEFÁNIA TÓTHOVÁ

V rokoch 1970—1976 realizoval Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v areáli Beckovského hradu komplexné výskumy ako podklad pre záchranu a pamiatkovú obnovu tejto národnej kultúrnej pamiatky. Súčasťou tejto akcie bol aj systematický historickoarcheologický výskum (v štyroch sezónach), ktorého výsledky pomohli dokresliť vývoj pôdorysu hradu a priniesli doklady o staršom osídlení lokality.

Zrúcaniny hradu, zaberajúce výmeru 1,45 ha, stoja na osamelom vápencovom brale vo výške 60 m (253 m n. m.) nad rozsiahlou inundačnou oblasťou Váhu (obr. 1, 2). Vrcholová časť hradného brala, široká 15—35 m, má pretiahnutý oválny tvar s maximálnou dĺžkou 100 m. Orientovaná je v smere S—J. Prístupná je výlučne z južnej strany, kde sa podobne ako na východnej strane pôvodný terén iba mierne zvažoval. Pri výstavbe stredovekého hradu svah zosekali a upravili do relatívne rovnej plochy, nachádzajúcej sa 15—17 m nižšie ako vrcholová časť. Výškový rozdiel využili na vnútorné členenie areálu, t. j. na dolný a horný hrad.

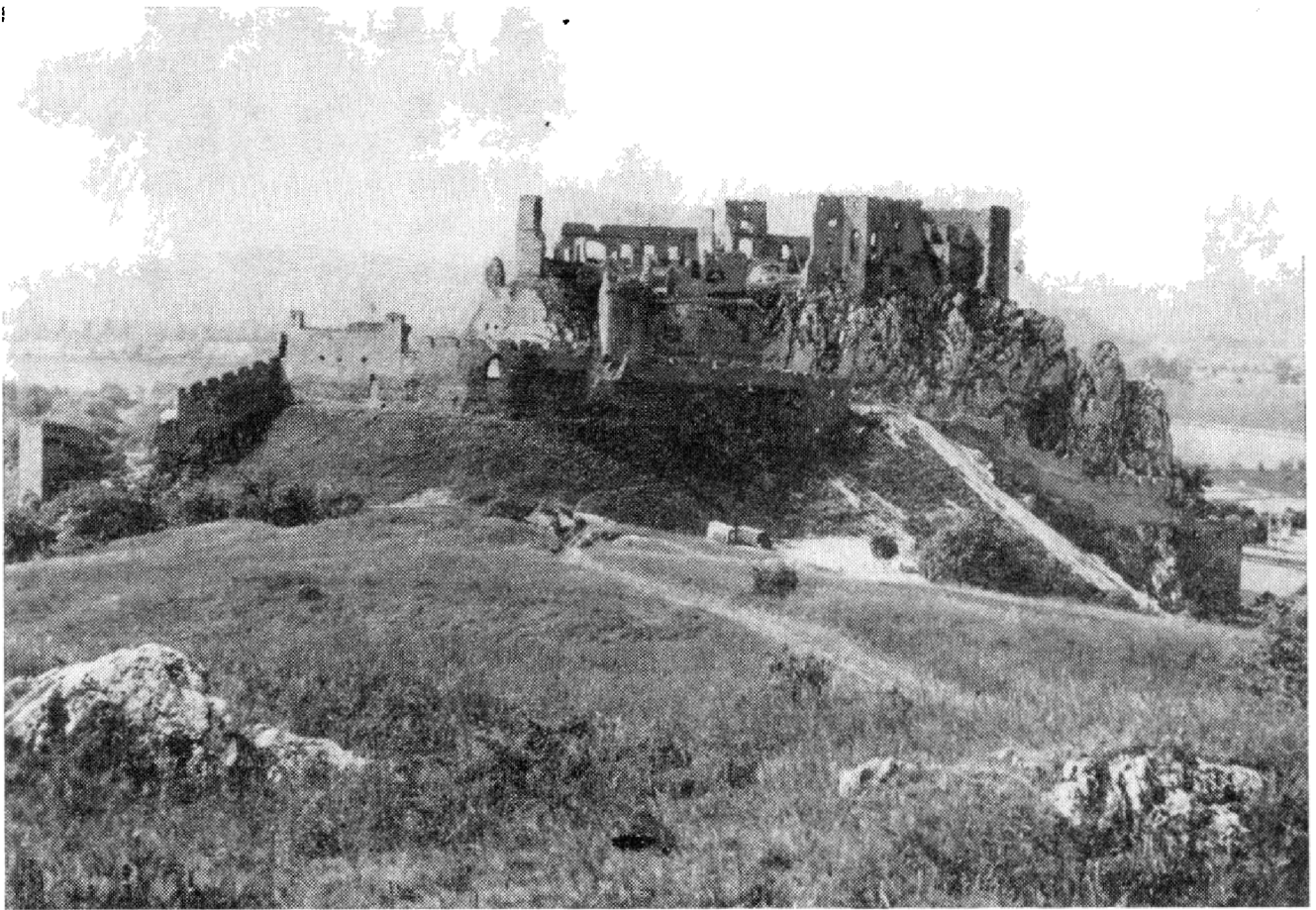
Archeologickým výskumom sa zistili dve fázy predhradného osídlenia skalného brala, ďalšia fáza sa bezprostredne viaže už so začiatkami výstavby kamenného hradu.

Najstaršie osídlenie rámcove datujeme na prelom letopočtu. Dokladá ho 60—80 cm hrubá kultúrna vrstva, v ktorej sa nachádzali zvyšky sídliskových objektov s ohniskami, kusy mazanice, kamenné žarnovy, sklovitá troska a keramický materiál charakteristický pre neskorú dobu laténsku. Okrem hrubostenných zásobníc s masívnymi okružiami a zobákovitými výčnelkami, malých klenutých misiek s vťahnutým okrajom, polguľovitých šálok s obvodovou ryhou pod okrajom a tuhových súdkovitých i situlovitých nádob zdobených na tele zvislým hrebeňovaním, nachádzala sa sporadicky aj jemná červeno-bielo maľovaná keramika.

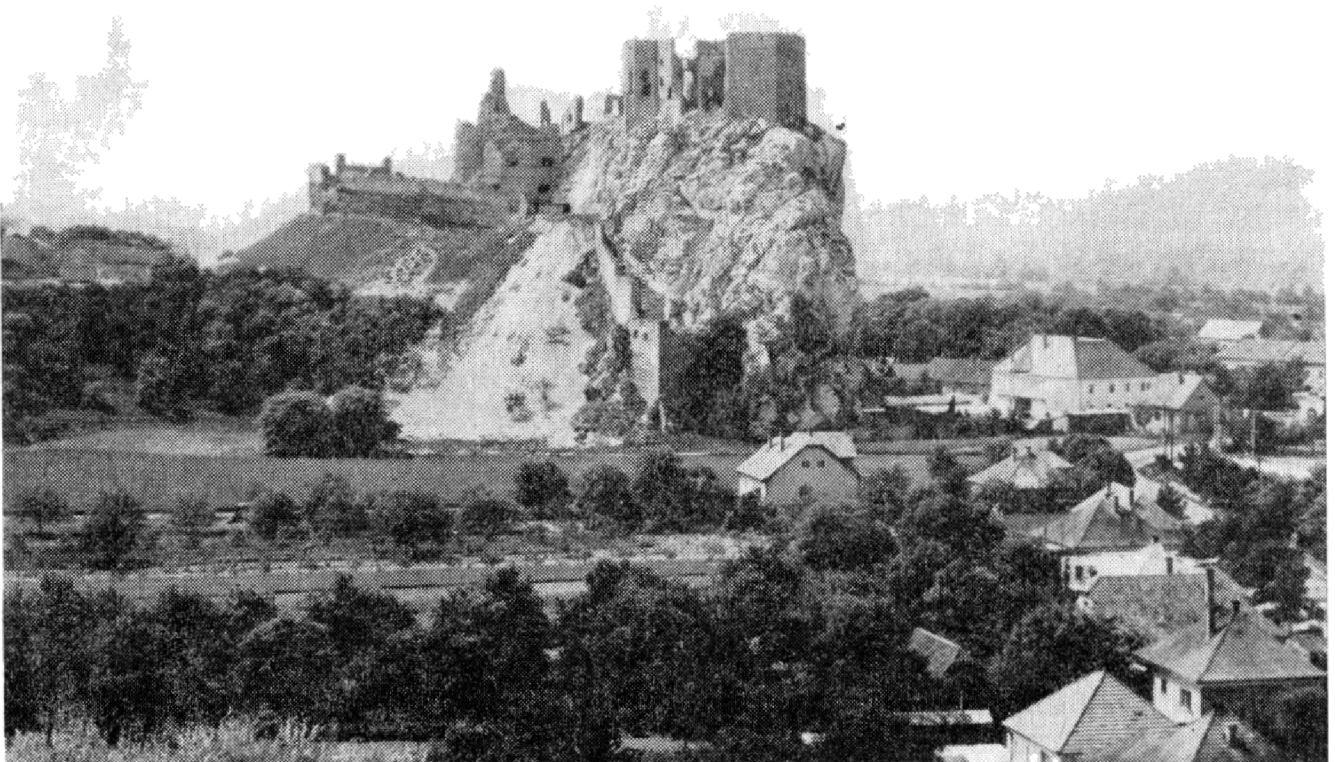
Najstarší sídliskový horizont sme zachytili v troch polohách:

1. východne od areálu hradu, na miernej vyvýšenine zvanej Obora,
2. v juhozápadnej časti horného hradu,
3. takmer v celom areáli dolného hradu, kde bolo osídlenie najintenzívnejšie, pričom presahovalo i hranice opevnenia.

Neskorolaténska kultúrna vrstva zistená v hĺbke 340—420 cm, mala od JV na SZ mierne stúpajúcu tendenciu, zodpovedajúcu pôvodnej konfigurácii terénu a na vrchole bola porušená výrazným stredohradištným osídlením z druhej polovice 9. až z prvej polovice 10. storočia. Zistili sa stopy po kolových jamách, mazanica, v jednom prípade časť ohniska obloženého do kruhu drobným lomo-

Obr. 1. Beckov, hrad. Pohľad od východu. Foto D. Tóth.

Obr. 2. Beckov, hrad. Pohľad od severu. Foto D. Tóth.

Obr. 3. Beckov, hrad. Časť odkrytého paláce č. 2. Foto D. Tóth.

Obr. 4. Beckov, hrad. Cisterna vysekaná do skalného podložia. Foto D. Tóth.

vým kameňom a veľkomoravský keramický materiál, ktorý početnosťou dokázal existenciu veľkomoravského sídliska v areáli lokality.

Medzi veľkomoravskou keramikou prevládali hrncovité tvary. Nádoby boli zhotovené obtáčaním na pomaly rotujúcom kruhu; na vnútornej strane ústia boli často viditeľné stopy po zahladzovaní prstami. Materiál tvorila hlina zmiešaná s drobnými zrnkami piesku a sľudy. Prevládala čiernehoedá a svetlo-okrová farba. Okraje nádob boli mierne vyhnuté, zaoblené, hranené i šikmo zrezané. Vo výzdobe sa opakovala predovšetkým jednoduchá vlnovka, a to na hrdle i na podhrdlí a viacnásobná ostrá, šikmo kladená vlnovka pokrývajúca aj celý povrch nádoby. Časté boli tiež kombinácie vlnovky s vodorovnými ryhami. Ojedinele sa vyskytovali značky na dnách. V dvoch prípadoch pokrývali celé dno: svastika so štvorcovým orámovaním a do kruhu vpísaný kríž s ramenami presahujúcimi obvod kruhu.

Ešte výraznejšie bolo zastúpené poveľkomoravské obdobie, a to mladohradištnou keramikou, ktorá sa však v dôsledku porušenia osídlenia stredovekou stavebnou činnosťou našla iba v zásypovom materiáli. Hrncovité, miskovité i fľašovité nádoby sú zhotovené z podobného materiálu ako veľkomoravská keramika, majú však výraznejšie profilované okraje a na vnútornej strane ústia často naznačené rebierko na zachytenie pokrývky. Vo výzdobe prevládajú ryté hlboké žliabky v odsadených pásoch a vodorovné ryhy po celom povrchu nádoby. Na podhrdlí sa objavujú šikmé vrypy, prípadne sa ešte opakuje jednoduchá vlnovka. Nápadne stúpa počet nálezov so značkami na dnách v rôznych geometrických obmenách. Sem patrí aj nálezy dvoch závesných hlinených kotlíkov, tiež zdobených (jeden vlnovkou, druhý ryhovaním) a veľké tuhové, prípadne iba tuhované zásobnice s masívnymi, von vyťahnutými okrajmi prechádzajúcimi do okružia. Zásobnice boli na okruží i tele zdobené žliabkami presekávanými vlnovkou.

Zistené veľkomoravské i nadväzné poveľkomoravské osídlenie, ktoré sa rozlohou zhruba kryje s areálom kamenného hradu z polovice 13. storočia, dovoľuje stotožňovať Beckovský hrad s Anonymovým „castrum Blundus“ ako s jedným z hradov starého Nitrianska, ktorý údajne Uhri pri postupnom obsadzovaní územia dnešného Slovenska zabrali (Chaloupecký, 1923).

Ide o najstaršiu písomnú správu o hrade, ktorá, hoci opisuje udalosti zo začiatku 10. storočia, vznikla na prelome 12.—13. stor., čím vlastne potvrdila existenciu Beckovského hradu v uvedenom období. Beckovský hrad, nachádzajúci sa na vnútornej považskej hraničnej línii, patriacej od konca 11. až do začiatku 13. storočia k najexponovanejším miestam formujúceho sa včasnofeudálneho Uhorského štátu, bol vybudovaný pravdepodobne tak ako Hlohovec a Šintava ako hrad pohraničného županstva (Marsina, 1971).

Z množstva mladohradištného keramického materiálu, ako i z jeho remeselného zhotovenia usudzujeme, že v 11.—12. storočí narastá osídlenie skúmanej lokality a s najväčšou pravdepodobnosťou už v spomínanom období sa začína s výstavbou hradu, i keď výsledky umeleckohistorického a architektonického výskumu kladú najstaršiu stavebnú fázu až do prvej polovice 13. storočia, resp. medzi roky 1240—1260 (Jančušková, 1971).

V prvej stavebnej fáze vybudovali v severnej a najvyššej časti vápencového brala jednotraktový palác s pôdorysom nepravidelného lichobežníka dlhého 14—21 m a širokého 7 m v orientácii S—J (hrúbka muriva 140 cm) a celý areál horného hradu uzatvorili hradobným múrom situovaným po obvode temena skalného brala.

V JZ časti horného hradu výskum odkryl obdĺžnikovitý pôdorys ďalšieho objektu, interpretovaného ako palác č. 2 (obr. 3), ktorého severozápadné obvo-

dové murivo bolo totožné s hradobným múrom pokračujúcim ďalej južným smerom, podobne ako pri paláci č. 1. Palác č. 2, orientovaný dlhšou stranou SV—JZ, dosahoval šírku 7 m. Napriek vyčerpaniu všetkých nálezových možností sa nepodarilo zistiť jeho severné ohraničenie; podľa konfigurácie terénu maximálna dĺžka paláca nepresahovala 21 m. V juhovýchodnom obvodovom murive odkrytého objektu boli umiestnené dve dodatočne zamurované strielne, orientované na priechod jedinej novej komunikácie z dolného hradu do horného čiže do priestoru, kde neskôr postavili donjon.

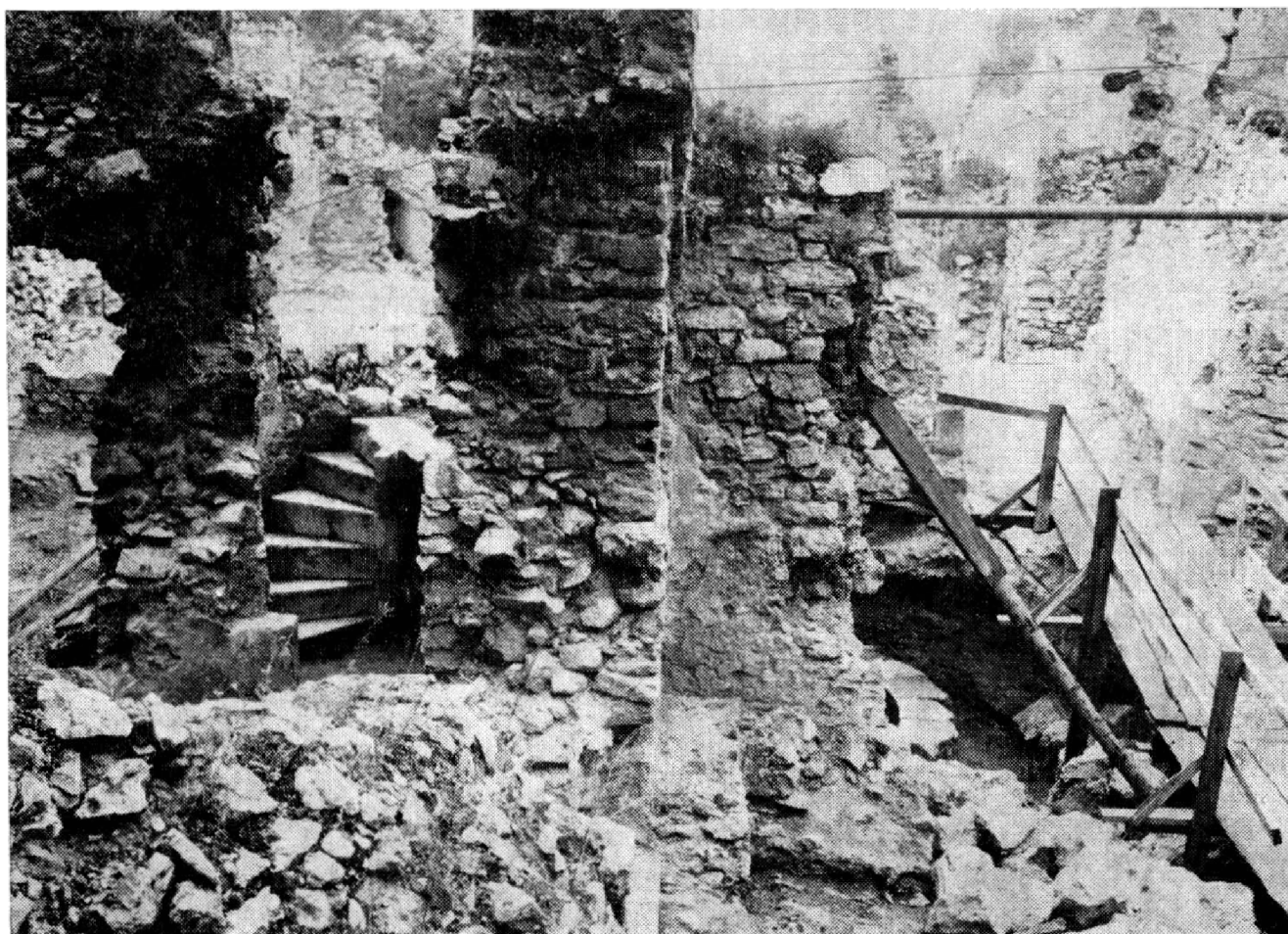
Murivá oboch palácov boli budované z lomového kameňa — vápenca miestnych zdrojov, zalievaného zrnitou vápennou maltou. Základové škáry boli všade dotiahnuté po prírodnej skalnej podlaži.

Kompozíciu horného hradu z prvej stavebnej fázy dopĺňa vodná nádrž vysekaná do skalného podlažia na nádvorí pred palácom č. 1. Cisterna mala tvar splošteného kruhu s \varnothing 5,5—6,5 m a maximálnu hĺbku 360 cm (obr. 4).

Opevnenie dolného hradu z prvej stavebnej fázy obkolesovalo iba prístup na horný hrad, ktorý tvorila 6 m široká drevená rampa s takmer 20 m dlhou nájazdovou plochou, prekonávajúcou výškový rozdiel 15—17 m.

Druhú stavebnú fázu reprezentuje architektúra odkrytá v JV časti horného hradu. Tu sa zistila v superpozícii pod základovým murivom batérievej veže z polovice 16. stor. časť objektu lichobežníkového pôdorysu, orientovaného V—Z. Objekt s rozmermi 4×5 m bol pristavený k hradobnému múru a v západnom obvodovom murive mal strielňu orientovanú na vstup do areálu horného hradu a na donjon. Výstavbu donjonu kladieme podľa horizontálnej stratigrafie až do tretej stavebnej fázy, t. j. na začiatok 14. storočia.

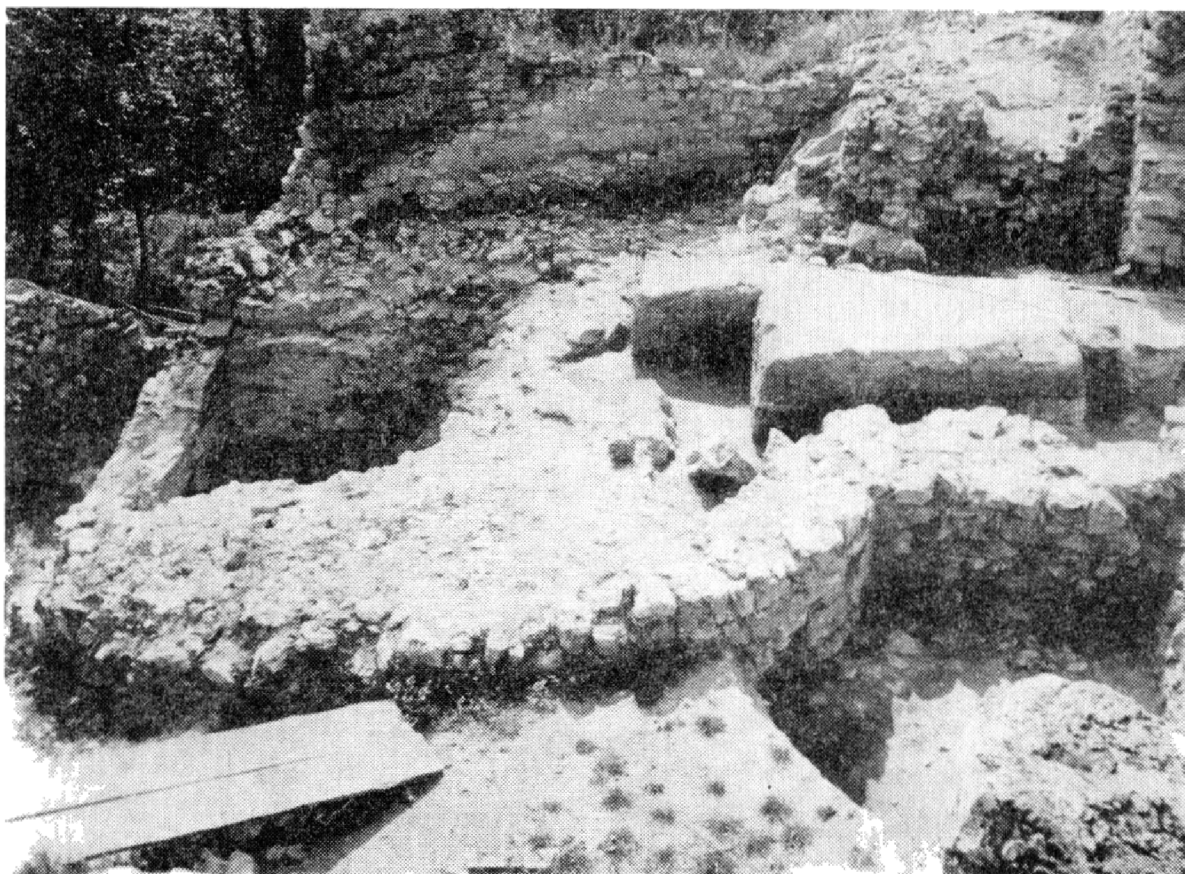
Súčasne sa rozširuje opevnenie dolného hradu na obe strany, t. j. juho-

Obr. 5. Beckov, hrad. Pohľad na priečny palác so sediliovou chodbou. Foto D. Tóth.

Obr. 6. Beckov, hrad. Cisterna vybudovaná z opracovaného kameňa. Foto D. Tóth.

Obr. 7. Beckov, hrad. Odkryté predbránie – barbakan. Foto D. Tóth.

východnú i severovýchodnú, ruší sa priečny múr staršieho opevnenia dolného hradu a do jeho priestorov sa umiestňujú hospodárske objekty. V najseverovýchodnejšom cípe opevnenia dolného hradu, ktorý bol iba o 17 m vyššie od priľahlého inundačného terénu, vybudovali 21 m hlbokú studňu s kamenným obložením a s \varnothing 150—200 cm.

Koncom 14. storočia je opevnenie dolného hradu spolu s predhradím dobudované do terajšej podoby i s predstavanou hranolovou vežou a z písomných prameňov sa dozvedáme, že dochádza k spojeniu opevnenia hradného a mestského (Jančová, 1962).

Obr. 8. Beckov, hrad. Stredoveká kachlica s motívom sv. Juraja. Foto D. Tóth.

Obr. 9. Beckov, hrad. Stredoveká kachlica: Adam a Eva. Foto D. Tóth.

Na rozhranie 14.—15. storočia datujeme najradikálnejšiu prestavbu Beckovského hradu. Vtedy sa majiteľom hradu stal Ctibor, ktorý si z neho vybudoval opevnené sídlo. Za jeho éry vzniká mestečko pod hradnou skalou, bokom od podhradskej osady, ktorá i po opevnení mesta ďalej existovala pred jeho hradbami spolu s farským kostolom (patrocínium sv. Štefana).

Do tohto obdobia spadá prestavba pôvodne jednotraktového paláca č. 1 (vybudovaného v prvej stavebnej fáze) na dvojtraktový palác. Druhý trakt umiestnili na mieste nádvorja pred starším palácom tak, že hradobný múr využili na obvodové murivá mladšieho paláca.

Juhozápadne od paláca vybudovali gotickú kaplnku; v jej šírke (9 m) vybúrali starý hradobný múr a polygonálny východný uzáver kaplnky vysunuli von z pôvodného opevnenia.

Na prelom 14.—15. stor. datujeme výstavbu priečneho gotického paláca, ktorý rozdelil horný hrad po celú šírku na dve časti. Jednotraktový palác, široký 8 m a dlhý 18 m, vklinený medzi veniec hradobného múru, uzatváral najvyššie položenú časť horného hradu a vytváral akúsi poslednú hradbu v celom systé-

me opevnenia. Južný obvodový múr priečného paláca, široký 160 cm, mal vo výške prvého podlažia štrbinové strielne. Do uzavretej panskej časti sa vstupovalo sedíliovou chodbou, umiestnenou v strede paláca, ktorá bola z juhu pravdepodobne uzatvorená (obr. 5).

Na nádvorí, ohraničenom palácmi a kaplnkou, sa odkryla 3 m hlboká cisterna vybudovaná z otesaných kamenných kvádrov. Mala pretiahnutý fľašovitý tvar s maximálnym vonkajším priemerom 300 cm a zapustená bola do skalnej dutiny, ktorú miestami ešte opracovali a doplnili murivom. Priestor medzi puzdrom a kamenným obložením vyplnili nepriepustnou ílovitou zemínou (obr. 6).

V južnej časti horného hradu koncom 14. a začiatkom 15. stor. zosilnili obranu vysunutím troch bášť z pôvodného opevnenia; dve situovali na západnú a jednu na východnú stranu. Zároveň prestavali prístupovú cestu na horný hrad a zosilnili južný múr opevnenia dolného hradu.

V poslednej stavebnej fáze, spadajúcej do 16. storočia, vybudovali v strede dolného hradu batériovú vežu, ktorú vo výške horného hradu pristavili k opevneniu. V súvislosti s jej výstavbou dochádza k likvidácii časti hospodárskych objektov v areáli dolného hradu, ktoré nahradzujú novými v južnej časti horného hradu. Za poslednej prestavby vybudovali tiež hlavné predbránie — barbakan (obr. 7).

Systematickým archeologickým výskumom sa získal početný keramický materiál dokresľujúci obraz jednotlivých stavebných etáp (obr. 8, 9) a odzrkadľujúci kontinuitu osídlenia lokality a objektu od druhej polovice 9. stor. až do začiatku 18. stor., keď hrad vyhorel.

Z hľadiska vývoja stredovekého komplexu považujeme za najväčší prínos výskumu zistenie veľkomoravského sídliska i nadväzného osídlenia a možnosť stotožňovať objekt s Anonymovým „castrum Blundus“.

Literatúra

Chaloupecký, V.: Staré Slovensko. Bratislava 1923, s. 88.

Jančová, L.: Umelecké pamiatky Beckova. Vlastiv. Čas., 11, 1962, s. 29–31.

Jančuškova, M.: Nálezová správa z umelecko-historického výskumu Beckovského hradu. Bratislava 1971, rukopis, archív Slov. Úst. pam. Starostl. a Ochr. Prír., T 814.

Marsina, R.: Slovensko ako súčasť uhorského ranofeudálneho štátu. In: Slovensko. 1. Dejiny. Bratislava, 1971, s. 226, 241.

Ergebnisse der archäologischen Grabung auf der Burg Beckov

In den J. 1970–1976 realisierte das Slowakische Institut für Denkmalpflege und Naturschutz im Areal der Burg Beckov eine komplexe Grabung als Grundlage für die denkmalpflegerische Erneuerung dieses nationalen Kulturdenkmals. Eine der Aktionen war die historisch-archäologische Untersuchung, deren Ergebnisse die Entwicklung der Grundrissdisposition der Burg zu ergänzen verhalfen und Belege über ältere Besiedlung lieferten.

Die Burgruinen, die eine Fläche von 1,45 ha einnehmen, stehen auf einer isolierten, 60 m hohen Kalksteinklippe (253 m ü. d. M.) im ausgedehnten Inundationsgebiet der Waag (Abb. 1, 2).

Es wurden zwei vorburgzeitliche Besiedlungsphasen festgestellt. Die weitere Besiedlungsphase knüpft sich bereits unmittelbar an die Bauanfänge der Steinburg.

Die älteste Besiedlung wird rahmenhaft an die Zeitwende datiert. Eine 60–80 cm

mächtige spätlatenezeitliche Kulturschicht war auf dem Gipfel durch ausgeprägte mittelburgwallzeitliche Besiedlung aus der zweiten Hälfte des 9. bis ersten Hälfte des 10. Jh. gestört. Zahlreiches Keramikmaterial belegt die Existenz einer grossmährischer Siedlung im Areal der Lokalität. Noch deutlicher vertreten war die nachgrossmährische Zeit durch Funde von jungburgwallzeitlicher Keramik; da jedoch die Besiedlungsschicht durch mittelalterliche Bautätigkeit gestört war, befanden sich die Funde nur in den Verschüttungen.

Die grossmährische und anschliessende nachgrossmährische Besiedlung deckt sich dem Ausmass nach mit dem Areal der Steinburg aus der Mitte des 13. Jh. und erlaubt eine Identifizierung der Beckover Burg mit dem „castrum Blundus“ des Anonymus. Dieser älteste schriftliche Bericht über die Burg schildert die Ereignisse vom Beginn des 10. Jh., entstand jedoch an der Wende des 12./13. Jh. und bestätigt damit die Existenz der Beckover Burg in angeführten Zeit.

Die Menge des jungburgwallzeitlichen Materials wie auch seine handwerkliche Ausführung lässt schliessen, dass die Besiedlung der untersuchten Lokalität intensiver wurde und bereits damals der Aufbau der Burg begann, wenn auch die Ergebnisse der kunsthistorischen und architektonischen Untersuchungen die älteste Bauphase erst in die erste Hälfte des 13. Jh. bzw. zwischen die J. 1240–1260 verweisen.

In der ersten Bauphase wurde im nördlichen Teil des Felsklippe ein eintraktiger Palast (L. 14–21 m, Br. 7 m) mit unregelmässig trapezförmigem, N–S orientierten Grundriss erbaut, und das gesamte Areal der oberen Burg wurde mit einer Burgmauer umschlossen.

Im Südwestteil der oberen Burg erfolgte die Abdeckung des Palastes Nr. 2 (max. L. 21 m, Br. 7 m), dessen Nordwestmauer mit der Burgmauer identisch war. Der NO–SW orientierte Palast hatte in der südöstlichen Umfassungsmauer die Schiesscharten in den Durchgang der einzigen Kommunikation aus der unteren Burg in die obere gerichtet, d. h. in den Raum, wo später der Donjon errichtet wurde (Abb. 3). Die Komposition der oberen Burg wurde durch einen Wasserbehälter ergänzt, der in die Felsunterlage im Burghof vor dem Palast Nr. 1 eingehauen ist (Abb. 4).

Die Befestigung der unteren Burg aus der ersten Bauphase umschloss lediglich den Zugang in die obere Burg, der aus einer 6 m breiten Holzrampe mit 20 m langer Anfahrtsfläche im Hohenunterschied von 15–17 m bestand.

Die zweite Bauphase repräsentieren Funde von Architekturen im Südostteil der oberen Burg. Ein Objekt mit trapezförmigem Grundriss (4×5 m) und der Orientierung O–W war an die Burgmauer angebaut. In der westlichen Umfassungsmauer hatte es eine zum Eingang in die obere Burg und auf den Donjon gerichtete Schiesscharte. Aus angeführtem geht hervor, dass die Erbauung des Donjons erst in der weiteren, in den Beginn des 14. Jh. datierten Bauphase erfolgte.

An die Wende des 14./15. Jh. entfällt der radikalste Umbau der Burg. Der Palast Nr. 1 wurde auf zwei trakte umgebaut, eine Kapelle, ein Querpalast, die Zisterne kamen hinzu und die Verteidigungsmöglichkeit wurde verstärkt (Abb. 5–7).

Die systematische archäologische Grabung lieferte zahlreiches Keramikmaterial, welches das Bild der einzelnen Bauphasen ergänzt (Abb. 8, 9). An ihm kann die Besiedlungskontinuität der Lokalität und der Objekte beginnend von der zweiten Hälfte des 9. bis in die Anfänge des 18. Jh., wann die Burg niederbrannte, verfolgt werden.

Abb. 1. Beckov, Burg. Blick von Osten. Photo D. Tóth.

Abb. 2. Beckov, Burg. Blick von Norden. Photo D. Tóth.

Abb. 3. Beckov, Burg. Teil des abgedeckten Palastes Nr. 2. Photo D. Tóth.

Abb. 4. Beckov, Burg. In die Felsunterlage eingehauene Zisterne. Photo D. Tóth.

Abb. 5. Beckov, Burg. Blick auf der Querpalast mit dem Sediliengang. Photo D. Tóth.

Abb. 6. Beckov, Burg. Aus bearbeitetem Stein erbaute Zisterne. Photo D. Tóth.

Abb. 7. Beckov, Burg. Abgedecktes Vortor – Barbakan. Photo D. Tóth.

Abb. 8. Beckov, Burg. Mittelalterliche Kachel mit dem St.-Georgsmotiv. Photo D. Tóth

Abb. 9. Beckov, Burg. Mittelalterliche Kachel mit dem Motiv Adam und Eva. Photo D. Tóth.

